

archievenblad

Sinds 1892

Uitgave van de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland

september 2009

jaargang 113

7

2009
Jaar van
de Tradities

**Themanummer over tradities
in het kader van het
Jaar van de Tradities**

De Nederlandse Liederenbank

Door Martine de Bruin *

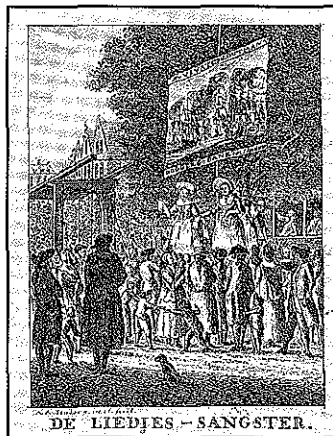
De Nederlandse Liederenbank (www.liederenbank.nl) is een databank waarin meer dan 125.000 liederen zijn beschreven. Dit zijn vooral Nederlandstalige liederen uit Nederland en Vlaanderen. Het beschreven repertoire loopt van de middeleeuwen tot de twintigste eeuw. In deze databank worden vergelijkbare (variante) teksten en melodieën aan elkaar gekoppeld, zodat de ontwikkeling en populariteit van liederen met een druk op de knop kunnen worden opgeroepen.

De Nederlandse liederenbank werd in eerste instantie opgezet als hulpmiddel in het onderzoek naar zeventiende-eeuwse toneelliedcultuur. Louis Grijp, tegenwoordig bijzonder hoogleraar Nederlandse liedcultuur aan de Universiteit Utrecht, zocht in 1987 voor zijn dissertatie naar de melodieën van zeventiende-eeuwse toneelteksten waarvan alleen de teksten waren overgeleverd. Op basis van de strofische vorm van de liederen bleek het mogelijk teksten aan elkaar te koppelen en zo een melodie te achterhalen. Dit materiaal werd beschreven in de database 'Voetenbank' (naar de beschreven versvoeten). Toen Grijp naar het Meertens Instituut van de KNAW verhuisde, werden allerlei collecties en repertoires aan de databank toegevoegd: van het kaartstelsysteem van het Nederlands Volksliedarchief tot grote collecties toneelliederen, straatliederen, Zuid-Nederlandse liederen en de veldwerkopnames van onder andere Ate Doornbosch (*Onder de Groene Linde*). Deze projecten werden uitgevoerd in samenwerking met instellingen als de Koninklijke Bibliotheek en de Universiteit van Antwerpen. In totaal werkten er circa 80 mensen enige tijd aan mee. Anno 2009 wordt er hard gewerkt om de databank uit te breiden en te verbeteren. Zo is er in samenwerking met de Universiteit Utrecht een melodieënzoekmachine in voorbereiding, die het mogelijk zal maken op alleen muzieknoden te zoeken. Ook zullen tussen nu en 2013 100.000 volledige liedteksten en vele scans worden toegevoegd aan de bestaande metadata, dit in samenwerking met de Universiteit Utrecht en de DBNL.

Tekst en melodie

In de Liederenbank zijn liederen uit bronnen van verschillende herkomst opgenomen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de Koninklijke Bibliotheek met haar

Scheurleer-liedboekencollectie, maar ook aan musea en archieven met kleinere collecties of zelfs maar een enkel liedje, van een regeltje in een brief tot een melodie op een speeklok. Ook zijn er liedbladcollecties te vinden, de blaadjes met vaak sappige liedjes die straatzangers van de zestiende tot het begin van de twintigste eeuw verkochten voor een habbekrats. Waar mogelijk worden zelfs de meest obscure bronnen beschreven. Niet dat de Liederenbank compleetheid nastreeft. Alleen voor het *Repertorium van het Nederlandse lied tot 1600*, een Vlaams-Nederlandse samenwerkingsproject, werden in beginsel alle Nederlandstalige liederen tot en met het jaar 1600 beschreven. Met zijn 7621 unieke liederen (en vele varianten) is dat corpus nog te overzien, maar de hoeveelheid liedmateriaal groeit in de loop der eeuwen enorm. Naar verluidt werden in de zeventiende eeuw nergens ter wereld zoveel liedboeken geproduceerd als in de Nederlanden, en daarna werd het alleen maar meer en meer. Deze schriftelijke overlevering kent zijn beperkingen: aangezien liedboekjes meestal slechts tekst bevatten, blijft de melodie vaak onbekend. Wel wordt er geregeld een wijsaanduiding vermeld: een lied wordt gezongen op de wijs (melodie) van een ander, algemeen bekend lied. Deze praktijk van 'contrafactuur' is eeuwen-

Afbeelding van straatzangers met liedblaadjes in de hand. Gravure door K.F. Bendorp, in: *Vaderlandsche Kermisvreugd, vertoond in acht Kunstplaten*, Dordrecht, H. de Haas en compagnie, circa 1782 (coll. Meertens Instituut).

lang gangbaar geweest en is een dankbaar hulpmiddel in het onderzoek naar liedcultuur. Hierbij gaat het vaak om de context waarin een lied werd gezongen en de wijsaanduiding kan hierbij wat prijsgeven, bijvoorbeeld het lied waar de nieuwe tekst een reactie op is.

Onverwachte bronnen

De hierbij gebruikte bronnen worden langs velerlei weg gevonden. De meeste via computercatalogi en secundaire literatuur, maar sommige liedjes laten zich lastiger vinden. Ze werden bijvoorbeeld genoteerd in onverwachte bronnen als dagboeken, reisbeschrijvingen en rechtbankverslagen en hebben – om het nog moeilijker te maken – lang niet allemaal een aanduiding als 'liedeken' of 'sangh' als titel. Voor het terugvinden van dergelijke liedjes zijn we afhankelijk van anderen; gelukkig melden velen nieuw-gesignaleerde liedjes aan ons. Vooral nog onbekende liedbronnen met muzieknootatie of met veel contextinformatie zijn zeer welkom!

* Martine de Bruin is als projectleider verbonden aan het Documentatie- en Onderzoekscentrum van het Nederlandse Lied van het Meertens Instituut van de KNAW. ■

VOLKSCULTUUR IN ARCHIEVEN

Groningens ontzet in RHC Groninger Archieven

Op 28 augustus wordt elk jaar het ontzet van Groningen gevierd. In 1672 werd de stad ontzet na een langdurig beleg door de legers van de bisschoppen van Keulen en Münster, onder aanvoering van de Keulse bisschop Bernhard von Galen, bijgenaamd 'Bommen-Berend'. Bij RHC Groninger Archieven is archiefmateriaal over deze traditie te vinden. Het studentencorps *Vindicat atque Polit* heeft het oudste materiaal uit 1872. Vanaf 1874 tot op de dag van vandaag worden

Viering van het Groningens Ontzet op de Grote Marke, circa 1960 (foto Folkers, coll. RHC Groninger Archieven).

de feestelijkheden georganiseerd door de Koninklijke Vereeniging voor Volksvermaken. In overheidsarchieven is materiaal te vinden over een gecombineerd feest in 1898 (het ontzet en de inhuldiging van Wilhelmina), over een 250-jarige jubileumviering in 1922 en over groeiende aandacht voor de viering in het jubileumjaar 1972 en de jaren erna. Ook is er veel beeldmateriaal: 51 foto's en 554 films en filmfragmenten (Michael Hermse).